

Croatica 42/43/44/1995-6.

Izvorni znanstveni članak

Dunja Fališevac
(Filozofski fakultet, Zagreb)

PISAN SVETOGO JURJA

UDK 886.2

I.

Pjesma *Pisan svetoga Jurja*, sačuvana kao jedna od deset pjesama zapisanih u najstarijoj hrvatskoj pjesničkoj zbirci – u *Prvoj hrvatskoj pjesmarici*, koja je dio glagoljskog *Pariškog kodeksa* (Code slave no. 11. pariške Nacionalne biblioteke) iz god. 1380. – često je opisivana i proučavana u hrvatskoj medievalnoj književnoj historiografiji jer se mnogim osobinama razlikuje od ostalih pjesama *Pariškog kodeksa*, kao i od drugih hrvatskih srednjovjekovnih stihovanih tekstova. Pjesmu, njezine specifične sastavnice, kao i kontekst postanka proučavali su brojni hr-

vatski medievisti: F. Fancev, P. Grgec, I. Slamnig, Vj. Štefanić, zatim – osobito pomno i detaljno – D. Malić, i na kraju, E. Hercigonja.¹

Prva je osobitost koja se uočava u *Pisni svetoga Jurja* stih: to je anizometrični duži stih, koji varira od sedmerca do sedamnaesterca, te je jedina potvrda stiha tog tipa u hrvatskoj srednjovjekovnoj poeziji. F. Fancev vidio je u pjesmi dvanaesterake distihe,² P. Grgec stih bugarštice,³ a V. Štefanić za stih pjesme kaže: "Njena je versifikacija vrlo zanimljiva: asilabični stihovi s nejednakim brojem slogova čuvaju rimu ne samo u dva nego i do u osam stihova. Takav slobodan stih osnovan na asocijativnom ritmu bio je raširen u srednjem vijeku, i to više u svjetovnim nego u crkvenim pjesmama."⁴ E. Hercigonja navedenim mišljenjima o versifikacijskim osobinama pjesme dodaje i hipotezu o – barem dijelom – folklornom podrijetlu stiha pjesme: "Karakteristično je za tu pjesmu prenošenje rime i kroz 8 stihova ili podatak da je od njenih 67 stihova 12 deseteraca, od čega 10 epskih (6 + 4) prema narodnoj pjesmi i 2 simetrična (5 + 5). To bi onda nesumnjivo moglo indicirati utjecaj narodne pjesme."⁵ I. Slamnig smatra da se takav stih kakav nalazimo u *Pisni svetoga Jurja* može svrstati u onaj tip versifikacije koji on naziva *stih skupina riječi (rečeničnih jedinica), sintagmatski stih*, tj. u takav tip u kojem "dijelovi rečenice nisu samo smislene, već i zvukovne jedinice, što u našem jeziku vidimo po načinu smještanja enklitika. Zvukovna narav dijelova rečenice, njihov međusobni odnos može poslužiti kao osnova stiha." A dalje dodaje: "U sintagmatskom su stihu zacijelo neki stari zvukovno ustrojeni tekstovi (*Pisan svetago Jurja*), ali to još traži konačnu provjeru budući da je primjera malo."⁶ Jednom riječju, i pitanje o podrijetlu stiha kao i problem njegove zvukovne ustrojenosti još uvijek se nameću i versolozima i medievistima.

Drugi problem koji se nametnuo književnopovijesnim istraživanjima bio je problem provenijencije, tipološke određenosti i kulturološke

¹ F. Fancev, *Poviestno-razvojni pregled hrvatske književnosti. 2. Pokoljenje začinjavaca*, Naša Domovina, sv. 2, Zagreb 1943., 631-632; P. Grgec, *Razvoj hrvatskog narodnog pjesništva*, Zagreb 1944., str. 23-24; I. Slamnig, *Antologija hrvatske poezije od najstarijih zapisa do kraja XIX st.*, Zagreb 1960., str. 19; V. Štefanić, *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, PSHK, knj. 1., Zagreb 1969., str. 369; D. Malić, *Jezik prve hrvatske pjesmarice*, Zagreb 1972., str. 22-32; E. Hercigonja, *Povijest hrvatske književnosti, knj. 2. Srednjovjekovna književnost*, Zagreb 1975., 170-174; I. Slamnig, *Hrvatska versifikacija*, Zagreb 1981., str. 7.

² F. Fancev, *Poviestno-razvojni pregled ...*, str. 632.

³ P. Grgec, *Razvoj hrvatskog narodnog pjesništva*, str. 23-24.

⁴ V. Štefanić, *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, str. 364.

⁵ E. Hercigonja, *Hrvatska srednjovjekovna književnost*, str. 172.

⁶ I. Slamnig, *Hrvatska versifikacija*, str. 7.

pripadanosti pjesme o svetom Jurju, o čemu su izrečena posve suprotna stajališta. Tako je F. Fancev tvrdio da su *Pisan svetago Jurja* i još dvije pjesme *Pariškog kodeksa – Svit se konča* i *Poj željno* – "(...) najstariji poznati primjeri hrvatskoga pjesništva uopće."⁷ Za *Pisan svetoga Jurja* smatrao je da je prepjevana s talijanskog predloška, da ju je prepjevao naš nepoznati začinjavac, koji kao i talijanski 'cantastorie' poziva slušatelje da poslušaju pjesmu o svetom Jurju konjaniku.⁸ Za razliku od Fanceva, Petar Grgec misli da pjesma ne pripada umjetničkom, nego pučkom duhovnom pjesništvu, a u njezinoj kompoziciji vidi sličnost s bugaršticom o vojvodi Radoslavu i Vlatku Siverincu.⁹

Najrelevantnije teze kao i najdetaljnije i najiscrpnije podatke o mogućem postanku i provenijenciji pjesme iznijela je D. Malić u studiji o jeziku najstarije hrvatske pjesmarice.¹⁰ Polazeći od činjenice da je radnja pjesme lokalizirana u Solin – to je mjesto glavne radnje, borbe svetog Jurja sa zmajem – D. Malić istražuje veze između pjesme i toga grada. Analizirajući i provjeravajući podatke što ih donosi D. Farlati u djelu *Illyricum sacrum* o prastaroj svetkovini sv. Jurja u solinskom kraju, kao i neke druge izvore, autorica pokušava rekonstruirati postanak i život legende o svetom Jurju u našim krajevima, zatim postanak same pjesme, razloge njezine lokaliziranosti u solinski kraj, njezinu eventualnu ovisnost o staroj legendi kao i uvjete njezina širenja i njezine dugotrajnosti. Ukratko ću ponoviti rezultate do kojih je D. Malić u svojim istraživanjima došla. Autorica polazi od Farlatijevih navoda o prastaroj svetkovini sv. Jurja u solinskom kraju, njegovih iskaza o popularnosti solinske slavenske legende o sv. Jurju i njegovoj borbi sa zmajem, koja da je bila vrlo cijenjena u tom kraju od najstarijih vremena te se običavala i javno izvoditi svake godine na dan sv. Jurja 24. travnja;¹¹ iz toga zaključuje da je i glagoljska pjesma o sv. Jurju na neki način s tim svetkovinama morala biti povezana. Ne obazirući se na mnoge hipotetične, nepovijesne i neprovjerene Farlatijeve navode, npr. na onaj o povezanosti solinske slavenske legende s ličnošću tobože slavnog solinskog biskupa Jurja Solinskog iz 3. st., ili pak na onaj o uskoj vezi naše legende s jednom sirijskom legendom o sv. Jurju, D. Malić jedinim relevantnim i pouzdanim Farlatijevim navodom smatra tvrdnju da se "(...) ta slavenska solinska legenda od najstarijih vremena svake godine na dan sv. Jurja javno izvodila (recitala, pjevala?) u crkvi sv. Jurja u solinskom kraju, i to na

⁷ F. Fancev, nav. djelo, str. 632.

⁸ Ibid., str. 632.

⁹ P. Grgec, nav. djelo, str. 23-24.

¹⁰ *Jezik prve hrvatske pjesmarice*, Zagreb 1972.

¹¹ Ibid., str. 23.

slavenskom jeziku."¹² Dalje D. Malić navodi Farlatijeve hipoteze da je ta stara slavenska legenda, stara možda koliko i uporaba slavenskog jezika u Dalmaciji, vrlo rano ušla u latinske kodekse, pa onda i u *Legendu aureu*, pa zatim ponovo krenula na svoj put Europom i Malom Azijom.¹³ Ograđujući se od mnogih hipotetičnih, neprovjerenih i nepovijesnih Farlatijevih stajališta, D. Malić zaključuje: "Ali kao sigurno možemo uzeti jedno: Farlatijevo tvrđenje o postojanju prastare legende (on ju često naziva i 'historia') u solinskom kraju o borbi svetog Jurja sa zmajem, koja se javno izvodila uz pjevanje i koja je prema tome morala imati i neki pjesnički oblik. Da li je ona 'slavenska', teško je reći, a još teže seže li u tom slavenskom obliku čak u 7. st., kako misli Farlati. Danas je sigurno jedno: ako i povjerujemo u tako veliku starinu kulta sv. Jurja u tom kraju, pouzdano znamo da legenda u ovoj verziji o borbi sv. Jurja sa zmajem mora biti mnogo mlađa jer toj temi u više nego bogatoj legendarnoj građi o tom možda najpopularnijem svecu viteškoga srednjega vijeka nema traga prije 12. stoljeća."¹⁴ Razloge postanju starije verzije legende o sv. Jurju u solinskom kraju D. Malić vidi u činjenici što je sveti Juraj umro kao mučenik pod Dioklecijanom, možda baš u tom kraju. Dalje autorica zaključuje: "Ako i djelomično povjerujemo u Farlatijevo tvrđenje da je 'historia' o kojoj on govori nastala u Solinu i da je slavenska, tj. pjevana slavenskim jezikom od najstarijih vremena, onda u postojanju legende u tom kraju moramo pretpostaviti bar dva sloja (etničko-kulturnohistorijska): neslavenski (tj. predslavenski) i slavenski. Jer ako je legenda nastala u Solinu u vezi s biskupom koji bi imao biskupovati negdje potkraj 3. vijeka (ili s carem Dioklecijanom), onda je to bilo još u daleko predslavensko doba. Razaranje Solina, zatiranje uspomene na Jurja Solinskoga i dolazak Slavena na Jadran vremenski se otprilike podudaraju. U tom bi slučaju slavenski etnički element imao usvojiti na tom terenu poznatu i popularnu legendu interpolirajući u nju s vremenom elemente iz legende o palestinskom Jurju, a dosta kasnije prihvatiti i novu verziju legende o borbi sv. Jurja sa zmajem. U tom izmijenjenom obliku bila je ona, po riječima Farlatija, zabilježena slavenskim pismom. Da li je ta legenda zaista imala onaj predslavenski solinski sloj, koji se kasnije mijenjao, ili je legenda o sv. Jurju, vitezu iz Kapadocije, kasnije, u vrijeme širenja kršćanstva, nekim drugim putem došla do Hrvata u solinsko-splitskom kraju i tamo se uvriježila, teško je danas reći."¹⁵ Dalje D. Malić tezu o starini i proširenosti legende o svetom Jurju u solinskom kraju potkrepljuje po-

¹² Ibid., str. 23.

¹³ Ibid., str. 23.

¹⁴ Ibid., str. 24.

¹⁵ Ibid., str. 25.

vijesnim i kulturnopovijesnim podacima: podacima o knezu Mislavu koji je u solinskom kraju, u Putalju, izgradio crkvu sv. Jurja, a kasniji su je hrvatski vladari više puta potvrđivali splitskoj nadbiskupiji, kao i podacima o hrvatskim vladarima koji su bili prvi osnivači benediktinskih samostana u ovim krajevima. Kako je sv. Juraj bio jedan od najpoznatijih benediktinskih zaštitnika – argumentirano iznosi dalje D. Malić – možda su upravo benediktinci donijeli sa sobom staru legendu o sv. Jurju u ovaj kraj, te je ta stara legenda o Jurju mučeniku i čudotvorcu bila plodnom podlogom novoj verziji legende: "Nova verzija o borbi sa zmajem (drakunom) mogla se kasnije lako vezati uz staru tradiciju i dobivši pjesnički oblik izvoditi se na tradicionalnim Jurjevim svečanostima (...). Kao nekadašnje sjedište hrvatskih kraljeva Solin je u mašti puka mogao lako biti prihvaćen kao podloga priče o spašavanju kraljevske kćeri od zmaja. (...) Na svaki način, hrvatski je puk u solinskom kraju legendu o sv. Jurju usvojio vrlo rano. Ona je bila na posebnoj cijeni i stoga stoljećima čuvana i njegovana, prenošena s pokoljenja na pokoljenje i konačno zapisana." Na kraju D. Malić zaključuje:

"Da je naša *Pisan svetogo Jurja* u najužoj vezi s davnašnjom slaven-skom solinskom legendom o sv. Jurju i njegovom svetkovinom u tom kraju, o kojoj Farlati govori u svom djelu, ne može biti nikakve sumnje. Da li je to upravo ona 'historia' koja se stoljećima izvodila (uz pjév izvodila, pjevala, recitirala?) puku u crkvi sv. Jurja na Solinskom polju, ne može se sa sigurnošću reći, ali nije nevjerojatno. (...) Na veliku starinu pjesme upućuje i njen pjesnički oblik (rimovani nepravilni distisi), za koji je lako pretpostaviti da je u izvođenju imao neki recitatorsko-pjevni karakter (...). Pozivanje slušača na posluš upućuje na to da se ona stvarno običavala izvoditi pred nekim većim skupom. Veliki ugled koji je legenda o sv. Jurju uživala u tom kraju mogao je opravdati njeno izvođenje u crkvi u toku svećanih obreda. Da je pjesma i u očima zapisivača imala veliko značenje, pokazuje to što ju je zapisao na prvom mjestu. Znači da joj je davao prednost pred ostalima koje je zapisao. Sve to govori o vrlo bliskoj vezi te pjesme i one za koju Farlati kaže da se stoljećima izvodila u crkvi sv. Jurja na Solinskom polju (u Kaštel-Sučurcu). Da li se radi o jednoj te istoj pjesmi? Da li ovoga puta zaista imamo pred sobom najstariju poznatu hrvatsku pjesmu? Ne, doduše, iz 7. st. kako misli Farlati, ali zato možda iz 12. ili 13, kojem vremenu odgovara svojim etičko-viteškim vrednotama, a jezičnim mu se osobinama u mnogo čemu približuje."¹⁶

Kako se iz brojnih citata vidi, D. Malić u svojoj kompleksnoj i detaljnoj analizi postanje, povezanost i proširenost pjesme u solinskom kraju povezuje s relevantnim povijesnim činjenicama i kulturnim podacima:

¹⁶ Ibid., str. 26-27.

s činjenicom da je u solinskom kraju postojala starija verzija legende o sv. Jurju, zatim s povijesnim podacima o hrvatskim vladarima kao osnivačima i zaštitnicima benediktinskih samostana u tom dijelu Dalmacije (a sv. Juraj je bio jedan od najpoznatijih benediktinskih zaštitnika), što je pak navodi na hipotezu da su možda baš benediktinci donijeli sa sobom legendu o sv. Jurju u ovaj kraj, i, konačno, s mišlju da se na dan sv. Jurja legenda, možda u stihovanu obliku, na neki način javno izvodila.

Zaključci, relevantne teze kao i vrlo promišljene hipoteze D. Malić o izvorima pjesme, njezinu postanju, naravi, njezinu društvenom i kulturnom kontekstu kao i načinu postojanja (javno izvođenje, pjevanje, recitiranje, navodi D. Malić) naveli su me na detaljniju analizu strukture pjesme, njezine tematike, fabule, kompozicije pa onda i svjetonazora koji ona oblikuje, kako bi se možda i na temelju takve analize ponešto zaključilo o problemu postanka pjesme, njezine tipološke pripadnosti i načinu njezina života.

II.

Pisan svetogo Jurja mnogim svojim karakteristikama razlikuje se od svekolike hrvatske srednjovjekovne poezije. Kao prvo, pjesma se od drugih hrvatskih medievalnih pjesama razlikuje stihom, za koji još uvijek nije precizirano kojoj vrsti, kojem tipu versifikacije pripada. Zatim, pjesma se razlikuje i temom koju obrađuje: strukturirana dvotematski, s jedne strane kao pjesma o životu sv. Jurja koji je u ranoj mladosti postao "pasani vitez" i borio se na viteškim turnirima ("Sveti Jeorjija poče polje održati/ kako ini vitezi brumno se rvati"), a poslije se odlučio za sveti život ("Boljša mu pamet poče prihoditi"), a s druge strane kao pjesma o zmaju kojemu treba biti žrtvovana kraljeva kći, no sveti je Juraj u posljednji čas spašava, *Pisan svetogo Jurja* nedvojbeno svjedoči o društvenom i kulturnom kontekstu u kojem je nastala: to je viteško-kršćanski i dvorski svijet srednjovjekovnog zapada, gdje se legenda o sv. Jurju i o njegovoj borbi sa zmajem oblikovala i cvala u 12. i 13. stoljeću. "Nagli uspon njegova kulta na Zapadu poklapa se s periodom križarskih ratova. Lik legendarnog tribuna iz Kapadocije, idealnog borca, mučenika pod Dioklecijanom i vjerovjesnika među poganima savršeno se poklapao s viteškim i religioznim idealom križarskoga srednjega vijeka. Čini se da su upravo križarske vojne bile najznatnijim transmisorom njegova kulta na Zapadu. U tom periodu nastaje cijeli niz viteških redova pod njegovim patronatom, a gradovi, pokrajine, države u XII i XIII stoljeću odabiru ga za svog zaštitnika."¹⁷ Drugi dio pjesme, onaj koji pripovijeda o kralju,

¹⁷ B. Fučić: *Sveti Juraj i zeleni Juraj*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, JAZU, knj. 40., Zagreb 1962., str. 131.

vlasteli i kraljevoj kćeri predstavlja feudalni svijet, dvorski život, kraljevski dvor. Zrcaleći tako religiozne i viteške ideale križarskoga srednjega vijeka, ideal borbe protiv demonskog, protiv sotonskog, kao i trubadurski ideal viteza-zaštitnika slabog i krhkog ženskog bića, *Pisan svetoga Jurja* jedno je od rijetkih svjedočanstava postojanja takvih ideala u hrvatskoj srednjovjekovnoj kulturi. U brojnim je hrvatskim srednjovjekovnim pjesmama, prvenstveno svetačkim legendama, kršćanski svjetonazor, razumljivo, naglašeno prisutan, ali prvenstveno u obliku afirmativnog stava prema asketskom životu i mučeništvu za vjeru; pritom su pučki ton tih pjesama, kao i njihova usmjerenost srednjim ili nižim društvenim slojevima neupitni. Motiv ili tema borbe protiv zla, protiv sotonskog u hrvatskoj je srednjovjekovnoj poeziji mnogo rjeđa. Isto je tako i druga tema uobličena u pjesmi o svetom Jurju, tema dvorskog života kao i tema viteza-zaštitnika ženskog bića u svekolikoj ostaloj hrvatskoj medievalnoj poeziji posve izostala, pa je *Pisan svetoga Jurja* rijetko svjedočanstvo da je i hrvatska srednjovjekovna kultura prihvatila križarski, dvorski i trubadursko-viteški ideal borbe protiv sotonskog kao i ideal zaštitništva ženskog bića, a isto tako i svijet koji pripada najvišim društvenim slojevima: plemstvu i kraljevskoj kući. Da li činjenica recepcije viteško-trubadurskih shvaćanja svijeta i križarskog religioznog idealizma znači da je pjesma o svetom Jurju k nama došla s križarima, koji su prolazili našim krajevima, za vrijeme prve križarske vojne čak i osvojili Zadar za Mlečane, a pouzdano se zna da su u svojoj pratnji imali razne vrste srednjovjekovnih umjetnika —, trubadure, žonglere, histrione, svirače, izvodače raznovrsnih pjesama,¹⁸ ili pak činjenica da predstavljeni svijet pjesme oblikuje viteško-križarske ideale govori samo o tome da je urbana sredina srednje Dalmacije, konkretno Splita i Solina, bila na takvu stupnju kulturnog života da je bila spremna prihvatiti pa onda i samostalno reproducirati svjetonazorske koncepcije koje je iznio križarski, viteški, dvor-

¹⁸ U križarskom pohodu na Zadar nalazio se i francuski pjesnik Conon de Béthune, kako to svjedoči francuski kroničar križarske vojne g. 1201.-1204. i opsade Zadra Geoffroy de Villehardouin.

Usp. o tome: *Tri starofrancuske hronike o Zadru u godini 1202.*, preveo sa starofrancuskoga, uvodom i primjedbama popratio akademik Petar Skok, Zagreb 1951.

I. Slamnig tim podacima dodaje: "Među križarima bilo je i drugih pjesnika i interpretatora francuske poezije, a koji od deziluzioniranih francuskih križara mogao je i ostati kod nas." I dalje: "Stazom između Južne Francuske i naših zemalja išlo se na obje strane: smatra se, da je manihejska hereza došla u Južnu Francusku preko Balkana (...). U XIII stoljeću dolazi do križarskih ratova protiv Albigenesa, dolazi do dijaspore trubadura, koji su zacijelo došli i u naše krajeve. Veza Bosne s Južnom Francuskom nesumnjivo je vrlo stara: na srednjovjekovnim spomenicima u Bosni i Hercegovini nalaze se motivi, koji su, koliko se dosad ustanovilo, srodni samo onima iz Južne Francuske. Ta je veza išla preko Istre i dalje preko Sjeverne Italije." *Naš stari stih prema romanskome*, u knjizi *Disciplina mašte*, Zagreb 1965., str. 66-67.

ski i trubadurski zapad, pri čemu bi postojanje stare legende o svetom Jurju bila idealna cijepna podloga, teško je s nekom pouzdanošću odgovoriti. Međutim, bez obzira na nemogućnost da se jednoznačno odgovori na pitanje o provenijenciji i podrijetlu pjesme, na pitanje da li je originalna, prevedena ili pak nastala spajanjem nekoliko tekstovnih predložaka, *Pisan svetoga Jurja* nedvojbeno svjedoči o postojanju kulturnog ozračja viteško-križarskog i dvorskog svjetonazora naše medievalne književnosti. Činjenica da je hrvatska srednjovjekovna kultura – u najvećem dijelu pučka i sociološki gledano "niža" kako po svjetovima koje oblikuje tako i u odnosu na recipijente – prihvatila pjesmu s protagonistima najvišeg socijalnog statusa upućuje na nekoliko činjenica: prvo, da je pjesma morala nastati u izrazito urbanoj sredini koja je posjedovala razvijenu svijest o društvenoj hijerarhiji i drugo da je pjesma nastala u sredini koja je imala razvijenu predodžbu o kralju i kraljevskom dvoru. D. Malić o tome kaže: "Kao nekadašnje sjedište hrvatskih kraljeva Solin je u mašti puka mogao lako biti prihvaćen kao podloga priče o spašavanju kraljevske kćeri od zmaja."¹⁹ Zatim, pjesma binarnom kompozicijom: u prvom dijelu priča se o svetom Jurju, u drugom o zmaju koji ugrožava grad i kojem mora biti žrtvovana kraljeva kći, a te se dvije fabule tek na kraju pjesme povezuju – pokazuje relativnu kompleksnost kompozicije i težnju fabularnoj razvedenosti, što se za druge tekstove hrvatske srednjovjekovne poezije, u kojima je najčešće prisutno jednostavno, pravocrtno razvijanje samo jedne fabularne linije, ne može reći. Tako ne samo strukturom fabule, nego i tipom kompozicije *Pisan svetoga Jurja* svjedoči da je oblikovana po načelima artificijelnijima od onih koji prevladavaju u većini drugih hrvatskih srednjovjekovnih stihova. Po temi koju obrađuje, po glavnom liku ove stihovane priče pjesma o svetom Jurju pripada srednjovjekovnoj hagiografskoj poeziji. No, strukturom fabule ova se hagiografija uvelike razlikuje od drugih hrvatskih hagiografskih tekstova. Ponajprije, iako priča pjesme nedvojbeno afirmira kršćanski ideal borbe protiv zla, u pjesmi je posve izostalo bilo kakvo eksplicitno iskazivanje religiozne pouke. Elementi svjetovnog, dvorskog života u velikoj mjeri preplavljuju i zakriljuju one sadržaje po kojima bismo pjesmu mogli svrstati u žanr srednjovjekovne hagiografske poezije tako da bismo je prije mogli nazvati viteško-trubadurskom pjesmom negoli pjesmom o životu jednog sveca. Isto tako u pjesmi nema nikakvih pripovjedačevih iskaza i komentara o pripovijedanoj radnji niti tumačenja religiozno-kršćanskog smisla priče, kao ni motiva kršćanske teologije – osim na samom kraju pjesme (to su stihovi: "Veliko čudo stvori bog poslati/ svetoga Jurja stvori prihajati" i "znamenijem svetoga križa/ on se znamenase"), što je u "čistim" hagiografskim stihovima gotovo uvijek prisutno.

¹⁹ D. Malić, nav. djelo, str. 26.

Tekst pjesme, priča oblikovana u pjesmi, osim uvodnih stihova kojim se slušatelji pozivaju na slušanje, samo iznosi "golu" radnju, svedena je na puku događajnost, nizanje motiva i iznošenje samo onih činjenica koje su relevantne za priču. Ekonomičnost u naraciji i kompoziciji pjesme uočio je i opisao E. Hercigonja: "Jednostavno, racionalno vođena linija radnje komponirane tako da se postupno povećava napetost (...)«²⁰. U daljoj analizi E. Hercigonja osobito ističe stilske vrijednosti pjesme: budući da se radnja pjesme gradi na dvjema fabularnim linijama, onoj o sv. Jurju i onoj o gradu Solinu koji napada zmaj, hrvatski glagoljaš morao je riješiti problem povezivanja tih dvaju fabularnih planova. E. Hercigonja ističe da je problem prepletanja dviju tema, dviju fabularnih linija riješen stilskim sredstvima: "Na ovom je mjestu odgovarajućim izborom jezičnog sredstva (imperfekta *približaše*) vrlo uspješno riješen problem kompozicijske interpolacije, smjene planova fabularnog događanja. Imperfektom, koji prekida prvotnu liniju naracije o sv. Jurju, postignut je dvojak učinak: on neposredno uvodi u drugi fabularni plan, a kako njegov semantički dijapazon normalno uključuje i označavanje naporednosti prošlih zbivanja, taj preteritalni oblik istodobno nagoviješta nastavljanje prvotne linije (jer radnja njime iskazana traje neodređeno vrijeme u prošlosti, pa se poslije onog '*gradu on se približaše*' očekuje rezultat toga približavanja, akcija koja iz njega proistječe). Pjesnik će po tom, dok se vitez približava Silenu, izložiti fabulu o patnjama što ih trpi grad koji mora ljudskim žrtvama umilostiviti zmaja iz obližnjega jezera. A kada sv. Juraj stigne pod zidine grada kuda ga '*bog stvori prihajati*' i gdje kraljeva kćerka čeka da je kao žrtvu uzme '*drakun hudi*', stapaju se - likovima kraljevine i njenog viteškog zaštitnika - obje linije zbivanja u jedinstven fabularni tijek koji vodi do kulminacije: sukoba sv. Jurja sa zmajem:

V tom6 čase drakun6 iz' ezera se is'klonaše.
sveti juraj ga zagledaše.
znamenjem6 svetago križa on se znaменаše.
šćita i sulice rukama potresneše.
tr6 drakuna v gr'lo probodeše.

Uočljivo je da autor ovu završnu dramatsku scenu nastoji osloboditi svega suvišnoga, provodeći - kao kontrast pređašnjim, opširnije opjevanim epizodama - smišljenu redukciju izražajnih sredstava. To nije opširan opis događaja, već slikovito i dinamično izvješće o sukobu gdje je sve

²⁰ E. Hercigonja, *Hrvatska srednjovjekovna književnost*, str. 170.

nabijeno napetošću, događanjem čiji je intenzitet sadržan u funkcionalnosti – sintaktičkostilskoj – onih pet završnih imperfekta. Već spomenuta značenjska nijansa imperfekta: izražavanje naporednosti s drugim prošlim radnjama (za razliku od aorista koji iskazuje progres, nadolaženje, smjenu akcija) omogućuje da se konstituiraju slika zbivanja u njihovoj stvarnoj, sinkronoj pojavnosti – duga, spora zmajeva pomaljanja iz jezera (*isklonjaše*), Jurjeva praćenja, promatranja (*zagledše*) tog izlaženja nemani, uz znamenovanje križem.

S izvanrednim osjećajem za precizno iznijansirano determiniranje suodnosa glagolskih radnja u ovom kontekstu (gdje je to od presudne važnosti za postizanje što plastičnije slike, što potpunijeg dojma) iskorišteni su imperfekti perfektivnih glagola (*zagledše, potresniše, (...) probodiše (...)*). Nijedno drugo stilsko sredstvo ne bi na ovom mjestu bilo motiviranije, adekvatnije kontekstualnoj situaciji: dinamici pokreta, borbi. Kao sintaktostilemi ovakvi imperfekti (već i u staroslavenskim kanonskim kodeksima) iskazuju – kao rezultat interferiranja semantičkih polja aspekta i glagolskog vremena – specifičnu iterativnost: ponavljanje *svršenih* radnja (u nizu, u paru).²¹

Osim navedenih stilskih elemenata, u pjesmi se mogu uočiti i mnogi drugi postupci koji svjedoče o težnji autora/prevoditelja retoričko-stilskom ukrašavanju teksta, odnosno naglašeno ritmičkom ustrojstvu stihova. To se uočava prvenstveno u strukturi rečenice, odnosno stiha: gotovo svi stihovi imaju glagolski oblik na kraju retka, najčešće su to upravo imperfekti ili pak infinitivi, koji su na taj način ne samo nositelji rime, nego i specifičnog zvukovnog i melodijskog ustrojstva stihovanog retka. Pjesmu obilježavaju ne samo ponavljanja na kraju, nego isto tako i na početku stiha: "Sveti Juraj", "Sveti Jeorjija", "Sveti Jeorjija"; "Kralj s vlasteli", "ošće kralj", "Kralja jednu", "Kralj im se". A nisu rijetki ni sintaktički paralelizmi kombinirani s raznovrsnim ponavljanjima (na počecima, u sredini ili na krajevima stiha). Na primjer:

21. iz jezera drakun ishajaše,
22. a ognjenim plamikom dihaše,
23. a oganj mu smradom vonjaše.
24. Od onoga smrada vele ljudi ginjaše.

Ili:

31. Ošće kralj s vlasteli pače večati:
32. "Učinimo žribi metati.
33. Komu žribi skočiše,
34. bez dvoine ga drakunu dati."

²¹ Ibid., str. 171-172.

35. Bez dvojice ga drakun izjidiše,
36. bez dvojice kralju žribi iskočiše.²²

Zgusnuta, ekonomična naracija, vješto korištenje jezičnih mogućnosti, uporaba retoričkog aparata, spretno prepletanje dviju fabularnih linija priče, vješto komponiranje fabule, distanciranost i diskretnost pripovjedača, nenametljivost, odnosno odsutnost bilo kakve vjerske pouke, isticanje viteškog ideala – sve su to elementi koji hrvatsku pjesmu o svetom Jurju približuju europskoj viteškoj i dvorskoj poeziji, segmentu europske književnosti koji je u hrvatskoj medievalnoj književnoj kulturi gotovo posve izostao. Kao jedan od rijetkih spomenika te vrste u nas *Pisan svetoga Jurja* ima stoga posebnu vrijednost.

Još je jedan problem koji se nameće u analizi pjesme. D. Malić u svojem opisu i analizi legende o svetom Jurju nekoliko je puta navela Farlatijev podatak da se legenda o svetom Jurju javno izvodila, odnosno pjevala ili recitirala. Sam tekst pjesme nekim svojim karakteristikama navodi na pomisao da se i ova pjesma o svetom Jurju iz najstarije hrvatske pjesmarice javno izvodila ili na neki način bila namijenjena javnom prezentiranju. Pripovjedač se u priči, naime, često koristi dijalogom, i to baš u najvažnijim dijelovima priče: dijalog vodi kralj s vlastelom kada pada odluka da mora biti žrtvovana kraljeva kći, dijalog vodi kraljeva kći sa svetim Jurjem, na samom kraju pjesme, u najdramatičnijem trenutku ubijanja zmaja i spašavanja kraljeve kćeri. Budući da sve te dijaloge uvijek uvodi pripovjedač, ne može se reći da su oni ostaci nekog dramskog prakteksta ili pokazatelji da su *Pisan svetoga Jurja* izvodili glumci u cijelosti. Po svim je obilježjima pjesma iz najstarije hrvatske pjesmarice – za suvremenog recipijenta – strukturirana kao epsko, narativno djelo. Po tome bi se moglo zaključiti da je funkcija dijaloga u pjesmi očigledno stilske, odnosno retoričke naravi: dijalozi su morali povećati napetost, zorno predočiti strahote žrtvovanja drakunu, djelovati na slušateljstvo kao iznošenje same istine, istinite priče. No, s druge strane, osim retoričke funkcije, možda su brojni dijalozi u pjesmi svjedočanstvo da se pjesma ipak na neki način izvodila, i to upravo na dan svetkovine svetog Jurja 24. travnja. Ako je tome tako, iz strukture pjesme može se zaključiti ponešto o načinu na koji se pjesma "izvodila": zacijelo ju je govorio pripovjedač ili pjevač-pjevač, a glumci: kralj, vlastela, kraljeva kći i sveti Juraj su "uskakali" u onim dijelovima radnje koji su dijaloški oblikovani, ili je pak pripovjedač-pjevač govorio cijeli tekst a glumci-pantomimičari su gestama samo nijemo ilustrirali navedene dijaloške partije, odnosno svojevrsnom pantomimom – kao "žive slike" pratili pripovjedačevo dijaloško pripovijanje.

²² Cit. prema tekstu koji donosi D. Malić u nav. knjizi, str. 37.

danje. Točno o tome ne možemo reći ništa, no da srednjovjekovno i duhovno i svjetovno "kazalište", odnosno brojni i raznovrsni oblici srednjovjekovne predstavljačke kulture poznaju obje te mogućnosti, o tome nema dvojbe.²³

Pisan svetoga Jurja, jedno od najstarijih hrvatskih srednjovjekovnih stihovnih djela, nameće proučavateljima brojne probleme i pitanja. Riječ je o srednjovjekovnom tekstu koji izaziva znanstvenu znatiželju i svojim stihom, i svojom provenijencijom, i svjetonazorom koji predstavlja, i načinom postojanja u hrvatskoj kulturi. Da je riječ o tekstu koji je generički deriviran isto toliko iz svetačko-religiozne koliko i iz svjetovno-viteške literature, o tekstu koji u sebi spaja ideal viteško-trubadurskog zaštitništva slabog ženskog bića koliko i ideal svetački - to je nedvojbeno. A činjenica da tekst koji povezuje i spaja ta dva svijeta postoji i u hrvatskoj medievalnoj književnoj kulturi, te da tu ima istaknuto mjesto u najstarijoj sačuvanoj hrvatskoj pjesmarici, daje naslutiti da je hrvatska medievalna književnost poznavala i drugačije tekstove i participirala i u drugačijem tipu književne kulture od one koju oblikuje većina drugih sačuvanih srednjovjekovnih hrvatskih djela. Tako ta pjesma, s još jednom srednjovjekovnom hrvatskom pjesmom sačuvanom u istom kodeksu – a to je pjesma *Svit se konča* – svjedoči da hrvatska srednjovjekovna kultura nije bila onako monolitna, onako jednoglasna kako se to na prvi pogled može učiniti. Već sama činjenica da "samo dvije od pjesama iz *Pariškog kodeksa* nisu dosad nađene ni u jednom drugom rukopisu, niti se iz bilo kojeg drugog izvora što o njima znade. To su pjesme *Pisan svetoga Jurja* i *Svit se konča*..."²⁴ dovoljno jasno govori o posebnom mjestu pjesme o svetom Jurju u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti.

²³ Usp. o tome: H. Kindermann: *Theatergeschichte Europas*, I. Band, *Das Theater der Antike und des Mittelalters*, Otto Müller Verlag, Salzburg 1957. O različitim oblicima srednjovjekovne pantomime govori se u poglavlju: *Das weltliche Theater des Mittelalters*; H. H. Borchardt: *Das europäische Theater in Mittelalter und in der Renaissance*, Rowohlt, Reinbek bei Hamburg 1969.

²⁴ D. Malić, nav. djelo, str. 10.

ZUSAMMENFASSUNG

PISAN SVETOGO JURJA (DAS ST. GEORGLIED)

In der ersten kroatischen Liederhandschrift, die dem glagolitischen *Code slave* von Paris aus dem Jahre 1380 (*Code slave No. 11* in der Pariser Nationalbibliothek) angehört, ist uns das Lied vom Drachentöter und Beschützer der Königstochter Sankt Georg (»Pisan svetogo Jurja«) überliefert. Diese Dichtung war sowohl wegen ihres Verses als auch wegen ihres Themas und der Welt, die sie kreiert, vielfach Gegenstand der kroatischen mediävistischen Forschung.

Nachdem die aus der bisherigen Forschungsarbeit hervorgegangenen Erkenntnisse über diesen Text dargestellt und analysiert werden, bietet der Beitrag eine Analyse der Thematik, der gattungsspezifischen Struktur, des Stils, aber auch des Ansehens dieses Gedichts in der kroatischen mittelalterlichen Schriftkultur. Die Ergebnisse der Analyse führen zu der Schlußfolgerung, daß »Pisan svetogo Jurja« eines der wenigen Zeugnisse dafür ist, daß sich die kroatische Literatur des Mittelalters auch die ritterlichen Ideale der Zeit der Kreuzzüge sowie die Weltanschauung der westeuropäischen höfischen Troubadurkultur aneignete.